

Tjugofem års språkspalteri

Det har nu blivit dags att skriva min sista språkspalt i Klara. För 25 år sedan i nr 1 1982 skrev vi språkexperter som var med på den tiden den allra första. Då presenterade vi oss med programförklaringen att ”svårbegriplighet är skadligare än försyndelser mot språkriktigheten”.

:klarspråk

Hellre än att rätta rena språkfel ville vi bekämpa svårbegriplighet ”i form av mångordighet, onödiga abstraktioner, långa meningar och ord, krånglig meningsbyggnad, övertydlighet, fackjargong, föråldrade ord och uttryck, kort sagt allt som gör livet surt för läsarna av offentliga texter”.

Det började med nakna substantiv

Det ålderdomliga och tillkrånglade språket stod alltså i fokus då. Runt 1980 gick debatten hög om de nakna substantiven. Genom *Några riktlinjer för författningsspråket* från 1979 hade rättscheferna nämligen kommit överens om att onormalt nakna substantiv i lagspråket skulle kläs på.

Den reformen upptog en stor del av min tid de första åren, eftersom skribenterna långt ifrån var säkra på om det skulle vara naket eller påklätt. De försåg därför de flesta substantiv med ”en” eller ”ett”. Det blev inte alls lyckat och var inte heller meningen med reformen. Det var därför nödvändigt att hålla seminarier om på vilka sätt påklädning skulle ske och inte ske. När jag nu rensar bland mina papper ser jag idel kända namn bland dem som hade uttagits att delta i språkseminarierna på Justitiedepartementet, män och kvinnor som sedan länge är justitieråd, regeringsråd, hovrättspresident, riksåklagare, rikspolischefer och annat fint. Det borgar för språkvårdens spridning i förvaltningen.

Inte bara språket viktigt för begripligheten

Men inte bara ett onormalt, ålderdomligt eller krångligt språk var det jag intresserade mig för när jag började min bana som språkexpert. I mitt examensarbete med titeln *Problem med begriplighet inte bara en språkfråga* visade jag bland annat att dispositionen av det betänkande och den proposition jag hade undersökt bara var konsekvent för författaren. Dessutom var innehållet alltför ogenomtänkt – de olika kapitlen hängde i luften och den ”röda tråden” lyste med sin frånvaro, konstaterade jag.

Att undersöka andra nivåer i texten än bara språket var en nyhet för många språkvårdare vid den här tiden. Textforskningen var ännu isinlinda. Men i Regeringskansliet blev 1980-talet textreformernas epok. Försöksverksamhet med ny disposition i propositioner och regeringsbeslut påbörjades och det slogs fast i promemorior och handböcker från Statsrådsberedningen att de traditionella textmönstren skulle överges mot nya, mer mottagaranpassade. Det framgår av skrifterna *Hur kommittédirektiv utformas* (1984), *Ny disposition av propositioner* (1984), *Kommittéhandboken* (1987), *Svara på remiss – hur och varför* (1991) och *Gula boken* (1994). Alla dessa har gett inspiration till textreformer också hos myndigheter.

Språkspalterna i Klara speglar mina hjärtefrågor

I min allra första språkspalt i nr 2–3 1982 basunerar jag ut att bättre planerade texter sparar miljontals kronor. Och med bättre planerade menade jag att man måste tänka innan man börjar skriva. Tänka ut vilket syfte texten har och be-

stämma innehåll efter syfte och funktion. Därmed undviker man de största läskostnaderna hos alla dem som måste läsa texten i fråga. Kan man sedan presentera innehållet överskådligt och ge läsaren en chans att snabbt kunna överblicka det viktiga, sparas ytterligare tid och pengar.

I min andra spalt ställer jag frågan om du blir en bättre skribent av chefens kriorättande. Forskning visade nämligen att chefens kommentarer på innehåll och uppläggning i allmänhet är så allmänna att författaren bara blir förvirrad av dem. Samtidigt gör chefen många och utförliga ändringar på språkets yta, vilket signalerar att texten duger om bara de ändringarna görs. En chef ska därför hellre leda skrivprocessen än komma med synpunkter på en nästan färdig text. Chefen bör inte heller själv skriva om långa stycken – det gör inte skribenten bättre, möjligtvis det skrivna.

På spalten om chefens kriorättande fick jag många instämmanden och tacksamma kommentarer från kriorättade tjänstemän! Det minns jag tydligt.

Så har det fortsatt med spalter om språkliga problem och om viktiga ingredienser i ett effektivt språkvårdsarbete, till exempel vikten av stöd från organisationens ledning för att ge språkvården status, vikten av långsiktigt utvecklingsarbete framför kortsiktiga förbättringar av enskilda texter, vikten av påverkansarbete i EU för bättre originaltexter och stöd åt översättare där samt en hel del internationella utblickar om hur klarspråksarbete bedrivs i andra länder.

Har språket blivit bättre – en återkommande fråga

Det kanske inte är så konstigt att många frågar mig som pensionsmogen språkexpert: ”Nå, har det blivit något bättre?” ”Javisst”, svarar jag glatt och tänker då särskilt på att de ålderdomliga orden och fraserna nu nästan är helt borta och att texterna är mycket mer överskådliga än för ett kvarts sekel sedan. Även medvetenheten om vikten av att ha ett mottagarperspektiv i skrivandet finns hos de flesta.

Men läget är nog inte helt och hållet sådant som den förste språkexperten siade om i Klaraposten nr 2 1984 på frågan om när arbetet blir färdigt. ”År 2009”, svarade han tvärsäkert. ”Då framträder verkligheten genom dimridåerna av floskler och omskrivningar. Antalet lagar har minskat högst betydligt. Det svenska lagspråket har funnit sin slutgiltiga form. Propositionerna följer genomgående vår modell. Utredningarna har också blivit kortare. De innehåller konkreta förslag på väl synlig plats. Bakgrunden tecknas i några oerhört koncentrerade, fina formuleringar. Datorerna är våra lydiga, effektiva slavar. De har inte något inflytande över ordval, meningsbyggnad eller språket i dess helhet, utan hjälper oss så att vi kan hitta det vi vill läsa. År 2009 (pensionsåldern var då 67, min anmärkning) är vårt arbete avslutat. Då har vi språkexperter – både Barbro, Kenneth och jag – gått i pension.”

För mina kolleger som är kvar tror jag att framtiden är ljus. Så länge det finns skribenter och texter, så behövs det språkexperter!